

AZ UTOLSÓ NAGY TÖRÉS A Piusz-testvérület története és problematikája

Függetlenül attól, hogy valaki az egyházi közélet, a legutóbbi egyetemes zsinat óta folyó egyház-történet vagy a teológiai gondolkodás iránt tanúsít érdeklődést, az elmúlt évtizedekben mindenképpen meglepődve nyugtázhatta, hogy egy létszámát tekintve viszonylag kicsiny csoport rendszeresen hatalmas közéleti, történeti és teológiai hullámokat kavart. Voltak, akik a csoporthoz fűződő egy-egy esemény kapcsán földrengést emlegettek, és előfordult, hogy püspöki konferenciák elnökeinek kellett belső egyházi szakadástól óvniuk, amikor újabb fejlemények adódtak a csoport életében. A Szent X. Piusz Papi Testvérületről van szó, amelynek története 2019. január 17-én annyiban új szakaszba lépett, hogy Ferenc pápa feloszlatta a testvérülettel folytatott vatikáni tárgyalásokért felelős bizottságot, s így a közösség lényegében római képviselő nélkül maradt. A feloszlattással gyakorlatilag véget ért annak a „lelkipásztori előzékenységnek”⁷¹ a korszaka, amely már VI. Páltól fogva jellemezte a vatikáni politikát. A legutolsó egyetemes zsinatot követő utolsó nagy egyházi törés sorsa ezzel megjósolhatatlanná vált. De mégis hogyan jutottak eddig a folyamatok, miért részesült hatalmas figyelemben a testvérület, és mi alkotja egész problematikájának lényegét?

A szájak egészen a 20. század húszas éveitől követhetők vissza: ekkor végezte egyetemi tanulmányait Rómában Marcel Lefebvre (1905–1991), akire a városban működő francia szeminárium növendékeként nagy hatást gyakorolt az intézmény vezetője, a spiritánusok közé tartozó és az 1926-ban hivatalos egyházi elítéléssel sújtott Action française eszméivel rokonszenvező Henri Le Floch (1862–1950). Miután Lefebvre teológiai doktorátust szerzett, időközben hivatalából elmozdított példaképét követve 1931-ben belépett a spiritánus rendbe, s missziós tevékenységet kezdett folytatni Afrikában. 1947-ben Dakar apostoli vikáriusa lett, püspökké szentelték, majd 1955-ben dakari érsekké nevezték ki. Afrikai éveiben legalább két alapvető meggyőződése alakult ki: a misszió fontossága és a papnevelés gondos megszervezésének szükségessége. A későbbiek során a testvérület megalapításában mindkét tényező rendkívül fontos szerepet játszott.²

Lefebvre lényeges pozíciót töltött be a II. Vatikáni zsinat előkészítésében (a központi előkészítő bizottság tagjaként részt vett a szövegtervezetek megfogalmazásában), de a zsinat eseményeit már nem dakari érsekként, hanem a spiritánus rend általános előjárójaként kísérte figyelem-

mel. Egyik alapítója volt az előkészített tervezetek elutasítása miatt mélységesen csalódott zsinati atyákat tömörítő *Coetus Internationalis Patrum*nak,³ és csalódottsága addig fokozódott, hogy 1968-ban rendfőnöki tisztségéről is lemondott a spiritánusok körében érvényesülő zsinati szellem miatt. Az események ekkor kezdtek felgyorsulni.

1969-ben Marcel Lefebvre papságra készülő fiatalok számára intézetet alapított Fribourg-ban, egy évre rá létrehozta a Szent X. Piusz Papi Testvérületet, s még 1970-ben szemináriumot is kialakított a svájci Ecône-ban. A probléma csak az volt, hogy a testvérület pusztán az érvényben lévő egyházjog szerinti *pia unio* volt (c. 707 CIC/1917), s ezért éppúgy nem volt lehetősége szeminárium működtetésére, ahogyan az ekkor már püspöki jurisdikciós hatalomnak híján lévő Lefebvre-nek sem szeminárium alapítására.⁴ Az intézmény növendékeit a nyugalmazott érsek pappá szentelte, ám jogi szempontból szabálytalanul, s így a felszenteltek automatikusan felfüggesztés sújtotta. A helyzet már 1973-tól magára vonta a Szentszék figyelmét, amely bizottságot állított fel az ügy kivizsgálására, s amikor az eljárás során tett nyilatkozatában Marcel Lefebvre egyértelműen elutasította a II. Vatikáni zsinatot, a Vatikánt pedig eretnekséggel vádolta, a helyileg illetékes püspök, Pierre Mamie visszavonta a *pia unio* jóváhagyását, így pedig gyakorlatilag meg is szüntette a közösséget: magyarán a testvérület a jóváhagyás visszavonása, 1975. május 6. óta nem intézménye a katolikus egyháznak. Ennek a helyzetnek számos súlyos következménye van, például az, hogy a testvérület férfi és női szerzetesei kánonjogi szempontból nem tartoznak a megszentelt életűek közé (és a sort még lehetne folytatni).

A következő évtizedek eseményei jól megragadható csomópontok köré szerveződtek. Miután VI. Pál kifejezett kérése ellenére sem szűntek meg a testvérület papszentelése, a Szentszék 1976. július 22-én felfüggesztette Marcel Lefebvre-t. A következő súlyos eseményekre 1988-ban került sor, mégpedig több fordulóban. Mivel az idősödő érsek már 1987-ben kilátásba helyezte, hogy előrelátóan püspökökről akar gondoskodni a testvérület számára, Róma fokozott mértékű figyelmet szentelt az ügynek, és a Hittani Kongregáció prefektusaként Joseph Ratzinger kifejezett megbízást kapott a testvérülettel folytatott tárgyalásra, miután apostoli vizitátor már feltérképezte a közösség helyzetét. A tárgyalások eredményeképpen 1988. május 5-én olyan jegyzőkönyvet fogadott el Joseph Ratzinger és Marcel Lefebvre, amely utat mutatott a tanbeli nézeteltérések megoldása és a testvérület jogi státuszának ren-

dezése felé. Csakhogy Lefebvre már másnap visszavonta a dokumentumot érintő egyetértését, június 2-án bejelentette II. János Pálnak a tervezett püspökszenteléseket, s bár június 17-én kiközösítés terhe mellett formális felszólítást kapott a szentelés elhagyására, június 30-án Ecône-ban püspökké szentelte a testvérület négy papját: Bernard Tissier de Mallerais-t, Richard Williamsont, Alfonso de Galarretát és Bernard Fellayt. A Püspöki Kongregáció július 1-i dekrétuma kihirdette a kiközösítés beálltát, s ezzel kapcsolatban az engedély nélküli, sőt tiltás ellenére végrehajtott szentelésekre mint kifejezetten skizmatikus cselekedet elkövetésére hivatkozott. Másnap II. János Pál pápa azonos kezdetű motu proprio-jaival létrehozta az *Ecclesia Dei* bizottságot, s azzal a feladattal bízta meg, hogy a Lefebvre érsekkel kapcsolatban lévőket visszavezesse a katolikus egyház közösségébe.

Újabb csomópontot jelentett a 2009-es év, amely „földrengésszerű”⁵ folyamatokat indított el. A Lefebvre utódként tevékenykedő Bernard Fellay, akit XVI. Benedek már 2005. augusztus 29-én magánkihallgatáson fogadott Castel Gandolfo-ban, azt a kérést terjesztette be az *Ecclesia Dei* bizottság elnökehez, hogy a Szentszék vonja vissza az 1988-ban megállapított kiközösítést, és ezt a visszavonást a Püspöki Kongregáció 2009. január 21-én kelt határozata ki is hirdette. XVI. Benedek azonban már 2009. március 10-én levélben kénytelen volt reagálni a „tiltakozásoknak arra a lavínájára”, amelyet a kiközösítés feloldása elindított. Az okokról alább röviden még szó esik majd. A 2009. július 2-i dátummal és *Ecclesiae unitatem* kezdettel kiadott motu proprio azután az *Ecclesia Dei* bizottságot is átszervezte, egyebek mellett a Hittani Kongregációhoz rendelte, amelynek prefektusa egyben a bizottság elnöke is lett. Ezért 2016-ban és 2017-ben már Gerhard Ludwig Müller adta tudtul, hogy Ferenc pápa — bizonyos feltételek mellett — elismeri a Piusz-testvérület papjainál végzett gyónások és kötött házasságok érvényességét. A bizottság feloszlata ezek után már csak azért is váratlanul érhetett sokakat, mert közben más biztató események is történtek. 2000-ben a Piusz-testvérület papjai és szimpatizánsai közül például öt-hatezren tettek zárándokutató Rómába, 1996-ban pedig a törvénytörvegek magyarázatáért felelős pápai tanács nyilatkozatot adott ki az *Ecclesia Dei* kezdetű motu proprio azon megjegyzéséről, mely szerint mindenkinek tudnia kell, hogy a skizma formális elfogadása (*formalem schizmati adhaesionem*) a hívők részéről szintén kiközösítést von maga után: a tanács tisztázta, hogy a testvérület liturgikus ünnepein való részvétel önmagában még nem méríti ki a skizma formális elfogadásának fogalmát, azaz nem eredményez kiközösítést.

Dióhéjban tehát így foglalható össze a válság története. Pontos megértéséhez azonban mindenképpen szükség van három tényező megvilágítására: az első az egész problematika elvi alapja, a második a négy püspököt sújtó kiközösítés feloldása körüli vita, a harmadik a „lelkipásztori előzékenység” konkrét megnyilvánulásainak sorozata.

Már az *Ecclesia Dei* kezdetű dokumentum is egyértelművé teszi, hogy az egész skizmatikus cselekedet (a négy püspökszentelés) gyökerét egy fogyatékos és önmagának ellentmondó hagyományfogalomban kell keresnünk (*in ipsa aliqua imperfecta et pugnantia sibi notione Traditionis*: nr. 4). Az alapvető probléma tehát nem egyházfegyelmi, hanem tanbeli, elvi természetű,⁶ és csak ennek ismeretében érthető, miért foglalkozott az ügygel számos tekintélyes teológus Yves Congartól Peter Hünermannig.⁸ Aki Marcel Lefebvre rendkívül jól dokumentált beszédeiben, lelkipásztori leveleiben és előadásaiban azzal szembesül, hogy az érsek szerint lényegében egy szintre helyezhető a protestantizmus, a szabadkőművesség, a marxizmus, a hegelianizmus, a szubjektivizmus, a tanfejlődés eszméje, a modernizmus, a lelkiismereti szabadság és a demokrácia, könnyen abba a kísértésbe eshet, hogy egy vállrándítással elintézzék a Piusz-testvérület szellemiségét, ennyire azonban nem szabad könnyen venni a dolgot. Lefebvre, aki mindig tradicionalistának nevezte önmagát és közösségét, olyan felfogást vallott a változhatatlannak tekintett hagyományról, amely nem patrisztikus vagy középkori eredetű, hanem a 19. századi francia tradicionalizmus találmánya: főként Joseph de Maistre és Louis de Bonald elgondolásaiban gyökerezik, bár Lefebvre szinte soha nem hivatkozik a két gondolkodóra.⁹ Lefebvre szerint a változhatatlan hagyomány az elsődleges, és elsősorban a hagyománynak kell engedelmessé válni, az apostoli tekintély másodlagos, ezért a pápának nem feltétlenül jár engedelmesség, mivel nem a pápa dönti el, hogy mi felel meg a hagyománynak. Az említett francia politikai gondolkodóknak az abszolút monarchiáról kialakított nézetéhez hasonlóan Lefebvre is kész elismerni, hogy a pápa „tévedhetetlen”, de csak abban az értelemben, hogy nincs olyan magasabb rendű instancia, amelyhez a pápával szemben felelősséget lehetne (ahogyan az abszolutista uralkodók esetében sincs). Ezért lehetséges, hogy a Piusz-testvérület elismeri az „eretnek” és „liberális” pápák (főként VI. Pál, XXIII. János és II. János Pál) pápaságát, de meggyőződése, hogy tévednek. A változhatatlan hagyományt nem tévedésmentesen képviselő pápák ellen intézett támadása természetesen kifogásolja az abszolút monarchiával összeegyeztethetetlen püspöki kolegialitást, a XVI. Gergely és IX. Piusz tanításának lát-

szólag ellentmondó vallásszabadságot, az eretnek protestánsokkal kapcsolatot kereső ökümenikus szellemet és a liturgikus reformot.

A négy Piusz-püspök kiközösítésének 2009. január 24-én kihirdetett (a püspökök felfüggesztésén és a testvérület jogi státuszán mit sem változtató) feloldása a kézenfekvő okokon kívül legáltalább két tényező miatt váltott ki régóta nem látott tiltakozáshullámot. Egyrészt azért, mert kiderült, hogy Richard Williamson nyilvánosan tagadta a koncentrációs táborokban működő gázkamrák létezését, és a *soá* áldozatainak számát „mindössze” legfeljebb háromszázezerre tette. A vatikáni államtitkár már február 4-én nyilatkozatot adott ki arról, hogy Williamson nézetei teljességgel elfogadhatatlanok, s a pápa határozottan elutasítja őket, sőt a kiközösítés feloldásának idején nem is volt tudomása rólok. Egyházbírák íróiával megemlítik, hogy a holokauszt tagadásának egyházbírák relevanciája nincs, legfeljebb csak „a püspöki hivatalhoz szükséges tulajdonságok hiányának jeleként” fogható fel, mivel „butaság vagy rosszindulat” fejeződik ki benne.¹⁰ A tiltakozáshullám másik oka, hogy mivel a kiközösítés az érintettek javulását célzó büntetés, feloldása elvileg csak akkor lehetséges, ha a javulásnak, a szemléletváltozásnak kézzelfogható jele van — ennek esete azonban nem állt fenn a négy püspöknél. Peter Hünemann ezért merészen hivatali hibának, sőt súlyos hibának nevezte a Szentszék döntését,¹¹ egyházbírák azonban arra figyelmeztetnek, hogy a szentszéki döntés nem az egyházbírák előírásait követte, hanem „szabad pápai kegy” volt.¹²

A lelkipásztori előzékenység nemcsak a folyamatos vatikáni közeledési kísérletekben nyilvánult meg, de praktikus megoldásokat is talált. Ilyen volt például 1988. július 18-án a Szent Péter Papi Testvérület megalapítása, amely három hónappal később az apostoli élet társaságaként kezdhették működni, és szellemi otthon biztosított azoknak, akik a négy püspök szentelése miatt eltávolodtak Lefebvre csoportjától. A püspökszentelésben közreműködő és ezért szintén kiközösített Antonio de Castro Mayer camposi püspök követőivel együtt önálló közösséget hozott létre, amelynek későbbi vezetője, Licinio Rangel 2001-ben az egyházzal való egység helyreállítását célzó kéréssel fordult II. János Pálhoz, aki nemcsak feloldotta az exkommunikációt és a cenzúrákat, de olyan személyi apostoli adminisztratívát is létrehozott, amelynek tagjai a camposi egyházmegyében szabadon használhatták a zsinati reform előtti liturgikus könyveket. Hasonló nagyvonalúságra már 1984-ben is sor került, amikor az Istentiszteleti Kongregáció *Quattuor adhinc annos* kezdetű dokumentuma lehetővé tette a püspöki konferenciák elnökeinek az 1962-es mise-

könyv kivételes használatának engedélyezését. Ez természetesen nem a Piusz-testvérületnek tett gesztus volt (ahogyan Peter Neuner tévesen állítja¹³), hiszen felfüggesztett állapotuk miatt tagjai eleve nem is tudtak volna élni ezzel a lehetőséggel, de nyilván nem véletlen, hogy 2007-ben a *Summorum pontificum* kezdetű motu propriohoz írt kísérőlevelében XVI. Benedek kifejezetten megemlíti Marcel Lefebvre-t és mozgalmát. Ilyen mértékű közeledési kísérletek után végső soron nem csoda, hogy 2019 elejére Ferenc pápa gyakorlatilag elvesztette a türelmét.

GÖRFÖL TIBOR

¹Jan-Heiner Tück: *Der Papst verliert die Geduld mit der Piusbruderschaft. Das ist ein positives Signal.* Neue Zürcher Zeitung, 2019. január 31.

²Stephan Haering: *Auf dem Weg zur Exkommunikation. Stationen des Konflikts zwischen Rom und der Pius-Bruderschaft.* In Bernd Dennemarck et al. (szerk.): *Von der Trennung zur Einheit. Das Bemühen um die Pius-Bruderschaft.* Echter, Würzburg, 2011, 13–30, 17.

³Lásd erről például John O'Malley: *Mi történt a II. Vatikáni zsinaton?* Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015 (3. fejezet: *A zsinat megnyitása*).

⁴Roland Scheulen: *Die Rechtsstellung der Priesterbruderschaft „St. Petrus”. Eine kritische Untersuchung auf dem Hintergrund der geltenden Struktur und Disziplin der Lateinischen Kirche.* Ludgerus, Essen, 2001, 6.

⁵Wolfgang Beinert: *Vorwort des Herausgebers.* In uő (szerk.): *Vatikan und Pius-Brüder. Anatomie einer Krise.* Herder, Freiburg, 2009, 9–13, 9.

⁶Wilhelm Rees: *Strafrechtliche Aspekte im Blick auf die Piusbruderschaft St. Pius X. mit besonderem Blick auf die Aufhebung der Exkommunikation.* In Bernd Dennemarck et al. (szerk.): *Von der Trennung zur Einheit. Das Bemühen um die Pius-Bruderschaft,* i. m. 143–179, 164–174.

⁷Yves Congar: *La crise dans l'Église et Mgr. Lefebvre.* Cerf, Paris, 1976.

⁸Peter Hünemann (szerk.): *Exkommunikation oder Kommunikation? Der Weg der Kirche nach dem II. Vatikanum und die Pius-Brüder.* Herder, Freiburg, 2009.

⁹Karl-Heinz Menke: *Die traditionalistischen Wurzeln der Pius-Bruderschaft.* Internationale katholische Zeitschrift *Communio* 38 (2009), 297–318.

¹⁰Stephan Haering: *Die Pius-Bruderschaft, ihre Bischöfe und das Kirchenrecht.* In Wolfgang Beiner (szerk.): *Vatikan und Pius-Brüder. Anatomie einer Krise,* i. m. 77–96, 91.

¹¹Peter Hünemann: *Exkommunikation – Kommunikation.* In uő (szerk.): *Exkommunikation oder Kommunikation,* i. m. 13–68.

¹²Stephan Haering: *Rom und die Piusbruderschaft.* Münchener Theologische Zeitschrift 60 (2009), 247–257.

¹³Peter Neuner: *Eine neue Modernismuskontroverse? Theologiegeschichtliche Überlegungen zum Streit um die Piusbruderschaft.* Münchener Theologische Zeitschrift 60 (2009), 258–270, 268.